

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Басиста І.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

УДК 343.132: 35.081.73

Постановка проблеми. У кримінальному провадженні важливе значення має таке процесуальне джерело доказів, як документи. У чинному КПК встановлено окремі вимоги до низки кримінальних процесуальних документів, однак деякі із них не повною мірою узгоджуються одні з одними, а щодо деяких елементів ряду документів встановлено прогалини в унормуванні базових вимог. Саме висвітленню таких окремих особливостей підготовки кримінальних процесуальних документів присвячена дана публікація.

Метою статті є висвітлення особливостей підготовки окремих кримінальних процесуальних документів.

Стан дослідження. На сьогоднішній день низка наукових досліджень містить окремі елементи розглядуваної проблематики, однак за умов дії чинного КПК такі вимоги, як використання офіційно-ділового стилю, дотримання реквізитів при складанні окремих процесуальних документів у кримінальному провадженні досліджені поверхнево.

Виклад основних положень. Для підготовки документів на всіх стадіях повинен застосовуватися офіційно-діловий стиль – це мова ділових паперів. Сфера вживання ділового стилю зумовлює його жанрову розгалуженість, а більшість жанрів ділового мовлення відображає соціальне спілкування. Основною одиницею офіційно-ділового стилю є документ [1, с.26-27].

Офіційно-діловий стиль – один із найдавніших стилів. Його ознаки знаходять в документах XI-XII ст. (Мстиславова грамота

1130 р.), в українсько-молдавських грамотах, українських літописах тощо. Широта сфери обслуговування, тематична різноманітність і неоднорідність ситуації вимагають різного мовного оформлення, що в свою чергу уможливило виділення в межах стилю деяких різновидів – підстилів: законодавчого, дипломатичного, юридичного та адміністративно-канцелярського. В свою чергу юридичний стиль використовується в юриспруденції. Цей підстиль реалізується в позовних заявах, протоколах, постановках, запитах, повідомленнях тощо. Також цей підстиль «супроводжує» офіційні стосунки людини від самого народження і до смерті, тому й відзначається детальною регламентацією та найбільшою жанровою різноманітністю. Функція ділового стилю полягає в тому, що дотримання відповідної форми для передачі змісту дає підстави вважати документ офіційно-діловим. Тому мові ділових паперів притаманна стилістична суворість та об'єктивність викладення. Тут не повинно бути емоційної забарвленості та побутової лексики. Оскільки документи зв'язані з правовою нормою, об'єктивність у стилі викладу підкреслюється їх стверджуючим характером. Такі документи повинні бути точними й лаконічними і це повинно бути досягнуто за допомогою відповідних мовних засобів. Такому стилю притаманне використання слів в тих значеннях, котрі визначає норма загальнолітературного слововживання, а також значення, традиційні для ділових документів, які не порушують їх стилістичної єдності й відповідають загальній тенденції стандартизації ділової мови. Офіційно-діловому стилю властиві такі особливості:

- точність, послідовність і лаконічність викладу фактів, гранична чіткість у висловленні. Діловий стиль позбавлений образності, емоційності та індивідуальних авторських рис;

- наявність мовних зворотів, певна стандартизація початків і закінчень документів. Це так звані кліше – усталені словесні формули, закріплені за певною ситуацією і сприймаються як звичайний, обов'язковий компонент. Наявність стандартних висловів полегшує, скорочує процес укладання текстів, приводить до

однотипності засобів в однакових ситуаціях. Для кліше властиві постійний склад компонентів і їх порядок, звичність звучання;

- наявність реквізитів, які мають певну черговість. У різних видах ділових паперів склад реквізитів неоднаковий, він залежить від змісту документа, його призначення, способу обробки;

- логічність і аргументованість викладу. Ця риса ділової мови передбачає відображення правильного стану речей, послідовність та об'єктивність фактів і оцінок, нейтральність тону;

- відсутність індивідуальних рис стилю, так як прояви індивідуальності в діловій мові вважаються відступами від норми, нетиповими для стилю взагалі;

- лексика здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні [2, с.36-37].

Переважна більшість означених вимог повинна бути дотримана при складанні процесуальних документів у кримінальному провадженні. Хоча значна кількість цих вимог не є процесуальними, однак загальні правила документоведення є обов'язковими для суб'єктів, які діють у цій сфері. Не можна однозначно сказати що такі вимоги стовідсотково дотримуються у процесі діяльності на стадії досудового розслідування, судового розгляду та інших стадіях. Однак, встановлені нами типові порушення із сторони всіх суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, в першу чергу пов'язані із варіюванням при розстановці реквізитів, трапляються ознаки індивідуальних рис стилю, а також часткова емоційна забарвленість.

Що ж стосується процесуальних вимог до складання документів у кримінальному провадженні, то КПК 2012 року введено в обіг ряд нових процесуальних рішень слідчого, а відповідно і процесуальних документів, які не були властиві КПК 1960 року і, на наш погляд, є прогресивним кроком законодавця, як от **повідомлення**. Відповідно до частин 1-3 статті 111 КПК повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про

прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК, у порядку, передбаченому главою 11 КПК, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи. У статті 112 КПК наведено зміст повідомлення.

Так, *повідомлення про підозру* повинно погоджуватися із прокурором та відповідати встановленим реквізітам (стаття 277 КПК), а також із нього слідує рішення слідчого про *вручення письмового повідомлення про підозру* (стаття 278 КПК). Похідними від вказаних, у випадку виникнення підстав, будуть процесуальні рішення слідчого *про повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри* (стаття 279 КПК). Також слід виділити аналізоване нами раніше процесуальне рішення слідчого у формі *повідомлення про початок досудового розслідування* (стаття 214 КПК). *Повідомлення про призначення експертизи*, як і ряд інших повідомлень, порядок підготовки та направлення яких закріплено у низці норм чинного КПК були унормованими і у КПК 1960 року.

Процесуальні рішення слідчого відповідно до вимог КПК також можуть оформлюватися у вигляді *заяву на витребування* характеризуючи чи інших документів, відомостей про судимість чи перебування на обліках в ОНД та ОКПНД; плану слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; доручення начальника слідчого підрозділу про проведення досудового розслідування слідчому; доручення про проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчого оперативному підрозділу; обвинувального акту, тощо.

37 (6,4%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС та 14 (5,6%) опитаних курсантів виділили як найбільш типове процесуальне рішення слідчого, обвинувальний акт (висновок), а при додатковому анкетуванні на це процесуальне рішення вказали 20 (9,1%) респондентів, що, очевидно, пов'язано із проблемами, які на практиці виникають під час його підготовки. *Слідчий закінчує досудове розслідування кримінального провадження складанням обвинувального акту тоді*, коли він всебічно, повно й об'єктивно дослідив всі обставини події, зібрав докази, які переконують його у винності особи у вчиненні кримінального правопорушення, і пересвідчився у відсутності обставин, що виключають провадження. Визнавши досудове слідство у кримінальному провадженні, яке підлягає направленню до суду, закінченим, слідчий, перш ніж скласти обвинувальний акт, за дорученням прокурора зобов'язаний виконати ряд процесуальних дій, передбачених частинами 1-4, 7-10,12 статті 290 КПК: визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір

використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів. У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду. Видалення повинно бути чітко позначено. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право дозволити доступ до відомостей, які були видалені. Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними. Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів повідомляються цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову. Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, - прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судове

засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання. Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень статті 290 КПК, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

Відповідно до частини 4 статті 291 КПК до обвинувального акта додається: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 2971 КПК); 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного; 5) довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється [3].

Проведеним нами порівняльним дослідженням норм чинного КПК та КПК 1960 року встановлено, що суть відображених вище процесуальних дій в обох законах є подібною, але не тотожною. Так, в силу вимог КПК 1960 року слідчий повинен був повідомити про закінчення досудового слідства таким суб'єктам кримінально-процесуальної діяльності, як потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу чи їх представникам, обвинуваченому та його захиснику; роз'яснити їм право на ознайомлення з усіма матеріалами кримінальної справи; ознайомити їх з матеріалами, якщо вони бажають скористатися цим правом (цивільного відповідача – лише з матеріалами справи, що стосуються цивільного позову, відповідно до частини другої статті 51 КПК 1960 року); вислухати і вирішити клопотання, заявлені учас-

никами процесу після ознайомлення з матеріалами справи. Матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення зазначеним особам не пред'являлися. Слідчий зобов'язаний був також роз'яснити обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд його справи у суді першої інстанції одноособово суддею чи колегіально судом. Частина друга статті 223 КПК 1960 року встановлювала вимоги щодо формування обвинувального висновку як рішення слідчого, яке складалося з описової і резолютивної частини. Частина перша статті 224 КПК 1960 року визначала, що обов'язковими додатками до вказаного рішення був список осіб, що підлягали виклику в судове засідання; довідка про рух справи та про застосування запобіжного заходу; довідки про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову і можливості конфіскації майна; довідка про судові витрати в справі за час досудового слідства з посиланням на відповідні аркуші справи. Склавши обвинувальний висновок, слідчий відповідно до статті 225 КПК 1960 року направляв справу прокуророві. Тобто, можемо констатувати схожість в чинному КПК та КПК 1960 року процедурних елементів інформування учасників кримінального провадження про завершення досудового розслідування та кардинальну відмінність підходу законодавця до розуміння процесуальної незалежності слідчого при прийнятті ним кінцевого процесуального рішення на стадії досудового розслідування у формі обвинувального акту (висновку). Лише час зможе засвідчити доцільність та виправданість означених законодавчих новел.

Звичайно, не припустимо й однозначно стверджувати, що КПК 1960 року у цьому відношенні був досконалим. Із власного практичного досвіду роботи на посадах слідчого можемо констатувати, що ряд проблем виникало через необґрунтоване формулювання частини п'ятої статті 223 КПК 1960 року. Йдеться про випадки, коли слідчим було виконано та підписано обвинувальний висновок, а супровідний лист, підготовлений для скерування кримінальної справи прокурору, відмовлявся підписувати началь-

ник слідчого відділу (управління) через незгоду із формулюванням чи обсягом обвинувачення, чи недостатністю сформованої доказової бази. Ряд віддалених наслідків цієї проблеми виникало при вирішенні питання про затвердження прокурором обвинувального висновку [4, с.255-259].

Чільне місце на досудовому розслідуванні також займають процесуальні рішення у формі ухвали, які виносяться слідчим суддею відповідно до частини 2 статті 110 КПК. Ухвала суду, що набрала законної сили в порядку, визначеному КПК, є обов'язковою і підлягає безумовному виконанню на всій території України (ч.2 ст. 21 КПК).

Процесуалісти обґрунтовано звертають увагу на те, що у КПК конкретизовані вимоги щодо змісту таких ухвал слідчого судді:

- про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 3 ст. 152 КПК);
- про відсторонення від посади (ч. 3 ст. 157 КПК);
- про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 164 КПК);
- про арешт майна (ч. 5 ст. 173 КПК);
- про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 190 КПК);
- про застосування запобіжних заходів (ст. 196 КПК);
- про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 235 КПК);

про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 4 ст. 248 КПК) [5, с.13].

1. Глушик С.В. *Сучасні ділові папери: Нав. посіб. для вищ. та серед. спец. навч. закл./ С.В.Глушик, О.В.Дияк, С.В.Шевчук. – 4-те вид., перероб. і допов. – К.: А.С.К., 2005. – 400 с.*
2. Корж А.В. *Юридичне документоведення: навч. посібник для студентів вищих закладів освіти МВС. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. – 208 с.*
3. *Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> (вступив в дію з 20 листопада 2012 року).*

4. *Басиста І.В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія / І.В. Басиста – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 600 с.*
5. *Удалова Л.Д. Складання кримінально-процесуальних документів у досудовому провадженні: Нав. посіб. / Л.Д. Удалова, Ю.І. Азаров, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький та інші. – К.: КНТ, 2013. – 376 с.*

Басиста І.В. Особливості підготовки окремих кримінальних процесуальних документів

Стаття присвячена особливостям підготовки окремих кримінальних процесуальних документів, так як у кримінальному провадженні важливе значення має таке процесуальне джерело доказів, як документи. У чинному КПК встановлено окремі вимоги до низки кримінальних процесуальних документів, однак деякі із них не повною мірою узгоджуються одні з одними, а щодо деяких елементів ряду документів встановлено прогалини в унормуванні базових вимог. Саме висвітленню таких окремих особливостей підготовки кримінальних процесуальних документів присвячена дана публікація.

Ключові слова: розслідування кримінальних правопорушень, слідчий, документ, повідомлення, обвинувальних акт, запит, процесуальне джерело доказів.

Басистая И.В. Особенности подготовки отдельных уголовных процессуальных документов

Статья посвящена особенностям подготовки отдельных уголовных процессуальных документов, так как в уголовном производстве важное значение имеет такой процессуальный источник доказательств, как документы. В действующем УПК установлены отдельные требования к ряду уголовных процессуальных документов, однако некоторые из них не в полной мере согласуются друг с другом, а относительно некоторых элементов ряда документов установлено пробелы в нормировании базовых требований. Именно освещению таких отдельных особенностей подготовки уголовных процессуальных документов посвящена данная публикация.

Ключевые слова: расследование уголовных правонарушений, следователь, документ, сообщение, обвинительных акт, запрос, процессуальный источник доказательств.

Basysta I.V. Features of preparation of separate criminal procedural documents

The article is devoted to the peculiarities of preparation of separate criminal procedural documents, as in criminal proceedings is important that the procedural source of evidence as documents. In the current criminal procedure code contains a separate requirement to the number of criminal procedural documents, but some of them are not fully consistent with each other, and on some of the elements of a number of documents are installed in the gaps in the regulation of basic requirements. It is the coverage of such individual features of the training of criminal procedural documents devoted to this publication.

Today, a number of research contains the individual elements of the considered perspective, however, under the applicable requirements such as the use of official style, adherence to the details in the preparation of a separate procedural documents in criminal proceedings studied superficially.

For preparation of documents at all stages should be applied for formal business style is the language of business documents. Field use of the business determines its style genre branching, and most genres of business language reflects social interaction. The basic unit official-business style is document.

Official-business style is one of the oldest styles. Lat service sector, thematic variety and heterogeneity of situations require different language processing, which in turn makes possible the selection in the style of some types of branches: legislative, diplomatic, legal and administrative-clerical. In turn, legal style is used in law. This pastel is implemented in claims, protocols, orders, requests, messages and the like. Also, this pastel «accompanies» the official attitude of a person from birth to death, and therefore differs detailed regulation and the greatest diversity of genre. Function business style is that compliance with the appropriate form for transmission of the content gives the basis to consider the document official.

Keywords: investigation of criminal offences, the investigator, document, message, indictment, query, procedure, source of evidence.